

i stanowiły wspólnotową formę naśladowania Jezusa. Przyczyniały się do rozwoju gospodarczego i kulturowego Europy. Wskazując na relację między osobą Maryi a zakonnikami i zakonnice, Autor jest zdania, że „Głębia bogactwa życia duchowego i ascetycznego płynąca ze świętej Dziewicy jest ogromna i stanowiła oraz nadal stanowi niewyczerpalną skarbnicę dla mnichów i mniszek całego Kościoła powszechnego” (s. 187). Najświętsza Maryja Panna czczona jest we wszystkich wspólnotach monastycznych. Powszechnie uważa się, że uczy Ona poświęcenia się, wytrwałości, ascezy, modlitwy i trwania w ciszy.

Z powyższego przedstawienia problematyki eklezjologicznej wynika, że zamiarem Autora jest promowanie dynamicznego ujęcia misterium Kościoła w różnych perspektywach i kontekstach jego istnienia. Podkreślanie relacyjnego charakteru rzeczywistości eklezjalnej oraz jej służebności, czyli „bycia dla” zarówno wobec wiernych, jak i wobec ludzi będących poza nią, jest wymogiem naszych czasów. Właśnie z tego powodu monografia o. prof. dr. hab. Andrzeja A. Napiórkowskiego OSSPE pt. *Proegzystencja Kościoła* stanowi ważny wkład w polską refleksję nad tajemnicą i rolą Kościoła we współczesnym świecie. Książka ta z pewnością będzie inspirowała nie tylko do intelektualnych dociekań mających na celu odkrywanie misterium Kościoła, ale również będzie stanowić zachętę dla teologów, kapłanów i wiernych do zastanawiania się nad jego rolą oraz działaniami, jakie należy podejmować w odniesieniu do bliźnich.

Krzysztof Leśniewski
Wydział Teologii KUL

Ks. Marcin Składanowski, *Humanizm Krzyża. Staurologia w perspektywie ludzkiego losu*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, ss. 323.

Najnowsza pozycja ks. dr hab. Marcina Składanowskiego, prof. KUL, teologa i ekumenisty, wpisuje się w badania nad *theologia crucis*. W zakres jego głównych zainteresowań naukowych wchodzi zarówno podejście tradycyjne do antropologii (św. Tomasz z Akwinu), jak i współczesne, społeczno-kulturowe (teoria *gender*). Warto dodać, że do głównych obszarów badań należą także zagadnienia społeczno-religijne prawosławia. W tę właśnie tematykę wpisuje się recenzowana książka *Humanizm Krzyża. Staurologia w perspektywie ludzkiego losu*, ukazująca tajemnicę Krzyża w kontekście chrystologiczno-antropologicznym.

Krzyż, znak rozpoznawczy Kościoła, jak o nim pisze autor we *Wstępie*, budził i budzi kontrowersje oraz tworzy pewne napięcie. Autor stawia pytania: Czy Krzyż może być humanistyczny? Co rozumieć przez pojęcie humanizm? Trudno jest zrozumieć Krzyż, ponieważ symbolizuje rzeczywistość bogatą, ale złożoną. Pozycja ukazuje elementy teologii Krzyża szczególnie ważne dla antropologii, które są

pomocne w zrozumieniu, jaką rolę ma Krzyż w życiu konkretnego człowieka. Książka zawiera analizę problemu roli Krzyża w wierze Kościoła (ze względu na wyjątkowość i znaczenie w książce słowo „krzyż” jest pisane zawsze dużą literą, dlatego w niniejszej recenzji zachowano tę konwencję).

Uwagę zwracają obrazy przedstawiające sceny z męki Pańskiej, umieszczone przed każdym z pięciu rozdziałów. Dzieła sztuki wraz z tekstem wprowadzającym (cytat z Pisma św., teksty poetyckie i liturgiczne) stanowią punkt wyjścia do refleksji czynionej w każdej części. Nieczęsto spotyka się teologów korzystających z tych źródeł poznania teologicznego. Dzięki temu również autor ukazuje *sensus fidei*, pobożność ludzi, którzy na przestrzeni lat różnie wyrażali rozumienie wydarzenia z Kalwarii i znaczenie cierpienia Chrystusa dla ich życia.

Pierwszy rozdział otwierają przemyślenia na temat obrazu Matthiasa Grünewalda *Ukrzyżowanie*, ukazujące brutalność, niesprawiedliwość, a nawet paradoks Chrystusowego Krzyża. W kontekście tym zrozumiała staje się trudność przyjęcia Boga jako czulego, dobrego i troskliwego Ojca, skoro wydaje swego jedynego Syna na tak wielkie cierpienia i hańbę. Krzyż zaś w tym rozumieniu całkowicie przekreśla idee humanizmu. Autor książki, odważnie przedstawiając stanowiska teologii wyzwolenia i teologii feministycznej i nie redukując Krzyża wyłącznie do tradycyjnych interpretacji, chce doprowadzić czytelnika do przemyśleń, do stawiania pytań i pewnego rodzaju konfrontacji z własnym światopoglądem. Rozdział pierwszy kończy rozważanie nad trwałym znaczeniem tradycyjnych interpretacji Krzyża. Potęga Bożej miłości, osiągająca swe apogeum na Kalwarii, zmienia diametralnie sytuację człowieka, ustanawiając Nowe Przymierze, a w nim zwycięstwo nad złem świata.

Solidarność oraz proegzystencja to dwa terminy stanowiące myśl przewodnią drugiego rozdziału. Idea solidarności Chrystusa z człowiekiem weszła w miejsce rozpowszechnionej w teologii idei zastępstwa. Chrystus przez całe swe ziemskie życie solidaryzuje się z ludźmi, dzieląc z nimi trudy ludzkiej niedoli i ograniczenia cielesności. Szczególną solidarność z grzesznikami wyraża w śmierci (znaczenie cierpienia i uniżenia – *κένωσις* – Jezusa dla ludzkiego losu). Solidarność, którą we wcieleniu Bóg przyjął na siebie dobrowolnie, pozwala także zrozumieć włączenie ludzi w Chrystusa. Ideę solidarności autor uzupełnia omówieniem zagadnienia proegzystencji. Ofiara Chrystusa na Krzyżu jest przede wszystkim dowodem miłości Boga, „wydaniem za wielu”, „wydaniem za nas”. Jezus całe swoje życie poświęcił dla ludzi, a w Krzyżu widzimy kulminację Jego egzystencji dla uratowania życia człowieka.

Kolejna część publikacji jest poświęcona ukazaniu cierpienia Ukrzyżowanego i jego znaczenia dla cierpienia człowieka; autor podejmuje tematy: cierpienie a cierpiętnictwo, cierpiętnictwo jako negacja Krzyża. Autor odważnie krytykuje fałszywą pobożność, która oderwana od doktryny Kościoła może doprowadzić do negacji prawdziwego przesłania Krzyża. Wśród wielu przykładów przytacza również holokaust, który dla niewierzących jest nie tylko przerażającym faktem

z historii, ale nawet argumentem na nieistnienie Boga. Nawet jednak tak okrutne cierpienie staje się celowe, o ile łączymy je z cierpieniami Chrystusa. Sługa Pański, którym sam Jezus się nazwał, podjął dzieło przebłagania Ojca za winy ludzkości oraz pojednał ludzi z Bogiem przez mękę i śmierć na Krzyżu, dając wyraz Nowemu Przymierzu. To Bóg-Człowiek nadaje sens Krzyżowi, a nie śmierć nadaje sens Jego misji (s. 149). Przy czym autor w ekskursie II omawia współczesne wątpliwości i ujęcie cierpienia Boga jako próby usprawiedliwienia Go.

Problematyka poruszana w kolejnym rozdziale zawiera się w jego tytule: „Baranek ofiarny”. Autor ukazuje Chrystusa jako Baranka złożonego w ofierze ekspiacyjnej za ludzi. Idąc za nauczaniem Schillebeeckxa, podkreśla konieczność Krzyża, która nie jest wypadkową zdarzeń czy dopustem Bożym, lecz przejawem wiernej miłości Trójjedynego, dokonanej przez Jezusa w całkowitej wolności i zarazem w całkowitym posłuszeństwie Ojcu. Grzech ludzki, zadośćuczyniony przez dobrowolnie i w posłuszeństwie woli Ojca podjętą ofiarę Syna, zostaje odkupiony przez Krzyż, będący konsekwencją grzechu. Autor, poza tradycyjną nauką o Krzyżu (myśl patrystyczna, św. Anzelma z Canterbury i św. Tomasza z Akwinu), ukazuje również kontrowersje i trudności reformatorów oraz współczesne tendencje związane z tematem zadośćuczynienia oraz ofiary. Wypaczone interpretacje widzą w Stwórcy sędziego i Boga zemsty, który domaga się śmierci swego Syna, by zadośćuczynić swej własnej sprawiedliwości. Także w tym miejscu w książce podkreślono mocno kontekst antropologiczny. Bóg dowartościowuje człowieka, może on osobiście angażować się w dzieło zbawienia. Chrystus jest dla człowieka przykładem; ofiara zbawcza wychodzi od Chrystusa, dosięga Kościół i aktualizuje się w Eucharystii.

Hymn nieszporny *Ad cenam Agni (Na świętej uczcie Baranka)* otwiera ostatni rozdział książki (s. 254), który dotyczy udziału człowieka w Krzyżu i zmartwychwstaniu Chrystusa.

Ludzka śmiertelność i jej sens zostają umiejscowione w kontekście „sakramentalnego zjednoczenia ze śmiercią Chrystusa”, a Krzyż ukazany jako sąd, fundament nadziei i motyw „rozjaśniający ludzkie przeznaczenie”. Krzyż otwiera możliwość udziału w zwycięstwie wszystkim ludziom.

Od strony strukturalnej można jeszcze wyróżnić ekskursy, dołączone do trzech rozdziałów (drugiego, trzeciego i piątego). Dwa z nich dotyczą trudnych kwestii teologicznych, cierpienia Boga oraz opuszczenia Jezusa przez Ojca na Krzyżu. Trzeci opisuje *Legendę o Golgocie*, która choć, jak autor sam stwierdza, ma charakter typowo medytacyjny, bardzo dobrze koresponduje z całością książki.

Książka ma dość krótkie zakończenie. Niewiele w nim wniosków, niewiele słów. Właściwie czytelnik może mieć wrażenie, że dzieło jest niedokończone. Do publikacji dołączono tekst kazania autora, wygłoszonego podczas nabożeństwa pasyjnego 2007 roku w kościele ewangelicko-augsburskim Trójcy Świętej w Lublinie. Ono to, jak podkreśla ks. dr hab. Marcin Składanowski, stało się inspiracją do napisania owej publikacji. Ono też niejako wieńczy, wyjaśnia i podsumowuje temat Krzyża, analizowany właśnie w kluczu antropologicznym.

Recenzowana książka jest wyrazem świetnej orientacji autora we wszystkich dziedzinach teologii, teologii nieoderwanej od życia duchowego chrześcijan. Powołuje się na ojców i doktorów Kościoła, na znamienitych teologów, takich jak Hans Urs von Balthasar, Joseph Ratzinger, Karl Rahner czy Romano Guardini. Z naukową precyzją i obiektywizmem przytacza także kontrowersyjnych autorów, zmuszając tym czytelnika do podjęcia intelektualnego wysiłku.

Nieskomplikowany i wyrazisty język monografii, przykłady z życia, teksty poetyckie i liturgiczne sprawiają, że często niezrozumiała i odległa teologia staje się bliższa. Wobec takich wniosków recenzowana publikacja może być dedykowana nie tylko teologom. Każdy człowiek poszukujący odpowiedzi na pytania egzystencjalne może próbować je odnaleźć właśnie w tej lekturze. „Chrześcijaństwo nie ma znaku piękniejszego niż Krzyż” (s. 301); warto: „Patrzeć na Jezusowy Krzyż” (tytuł kazania). Wydarzenie Jezusa Chrystusa – Jego życie, śmierć i zmartwychwstanie – staje się naszą własną historią i może człowiekowi odsłonić istotną część sensu jego własnego życia.

Anna Pędrak

Tracey Rowland, *Catholic Theology*, London–New York 2017, ss. 260.

W serii „Doing Theology” wydawnictwa Bloomsbury T&T Clark, mającej na celu promocję refleksji nad teologią różnych wyznań chrześcijańskich, ukazała się pozycja dotycząca teologii katolickiej pt. *Catholic Theology*. Jej napisanie powierzono prof. Tracey Rowland, pani dziekan Instytutu Jana Pawła II w Melbourne, wykładowczyni Uniwersytetu Notre Dame w Sydney oraz członkini Międzynarodowej Komisji Teologicznej. W Polsce Rowland znana jest m.in. dzięki książce *Wiara Ratzingera. Teologia Benedykta XVI*.

Tracey Rowland zauważa, że w dzisiejszych czasach, w obrębie teologii katolickiej, nie ma jednej metodologii czy szkoły uprawiania teologii. Według niej różnorodność ta uwidoczniła się zwłaszcza podczas synodu o rodzinie (2014 i 2015). Podstawowe różnice dotyczą rozumienia relacji między naturą i łaską, wiarą i rozumem, historią i dogmatem, teorią i praktyką, oraz doboru właściwych reguł hermeneutycznych w interpretacji Biblii. Poza tym współczesne szkoły różnią się podejściem do zjawiska sekularyzacji. Profesor z Australii podjęła się więc niezwykle trudnego zadania nakreślenia struktury podstawowych nurtów i ich scharakteryzowania. Jak sama opisuje, stara się w książce odpowiedzieć na następujące pytania: Jacy są najbardziej znaczący teologowie? Co mówią? W ramach jakiej tradycji działają? Jakie są cechy charakterystyczne ich podejścia do uprawiania teologii katolickiej?